

Ηχογραφώντας το μέλλον

«Τις πρώτες μέρες το ερώτημα που μας βασάνιζε ήταν: “Ποιος έφταιξε;”. Επειτα, όταν μάθαμε περισσότερα, αρχίσαμε να αναρωτιόμαστε: “Τι να κάνουμε; Πώς να γλιτώσουμε;” Τώρα πια, έχοντας εξοικειωθεί με την ιδέα πως αυτό που έγινε δεν αφορά μόνο εμάς αλλά πολλές γενιές, αρχίσαμε να επιστρέφουμε. Να γυρίζουμε τις σελίδες της ζωής μας προς τα πίσω».

Στις 26 Απριλίου 1986 μία σειρά εκρήξεων κατέστρεψε τον αντιδραστήρα του τέταρτου ενεργειακού μπλοκ στον πυρηνικό σταθμό του Τσέρνομπιλ. Σχεδόν δέκα χρόνια μετά, η δημοσιογράφος και συγγραφέας Σβετλάνα Αλεξίεβιτς, που γεννήθηκε στην Ουκρανία και μεγάλωσε στη Λευκορωσία, τη χώρα που δέχτηκε τα μεγαλύτερα ποσοστά ραδιενέργειας εξαιτίας του Τσέρνομπιλ, περιπλανήθηκε στην περίφημη «απαγορευμένη ζώνη», μιλώντας με δεκάδες ανθρώπους για αυτό που συνέβη.

«Ταξίδεψα περίπου για τρία χρόνια συζητώντας με αυτούς που είχαν δουλέψει στον πυρηνικό σταθμό, με επιστήμονες, με πρώην μέλη του Κόμματος, με γιατρούς, στρατιώτες, πρόσφυγες, ανθρώπους που είχαν επιστρέψει στην απαγορευμένη ζώνη μετά το ατύχημα... Συζήτησα με ανθρώπους διάφορων επαγγελματιών, γενεών και ιδιοσυγκρασιών - πιστούς και άθεους, χωρικούς και διανοούμενους. Το Τσέρνομπιλ αποτελεί τη θεμελιώδη αναφορά της ζωής τους. Καθετί που τους περιβάλλει, ο ίδιος τους ο εαυτός έχει μολυνθεί από αυτό. Οχι μόνο η γη και το νερό. Ολόκληρη η ζωή τους», υπογραμμίζει η ίδια στο σημειώμά της.

Κάπως έτσι γεννήθηκε το βιβλίο της, «Τσέρνομπιλ: Ένα χρονικό του μέλλοντος», που εκδόθηκε για πρώτη φορά στη Μόσχα το 1997, μεταφράστηκε και κυκλοφόρησε στην Ελλάδα το 2001 από τις εκδόσεις Περίπλους και εκδόθηκε εκ νέου σε μετάφραση του Ορέστη Γεωργιάδη από τις εκδόσεις Πατάκη το 2015. Την ίδια χρονιά η Σβετλάνα Αλεξίεβιτς κέρδισε το Βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας, πρωταρχικά για αυτή της τη δουλειά, γεγονός που έφερε ξανά το βιβλίο της στο προσκήνιο.

Φέτος συμπληρώνονται 30 χρόνια από το ατύχημα στον πυρηνικό σταθμό του Τσέρνομπιλ. Διαβάζοντας το βιβλίο της Αλεξίεβιτς σκεφτόμουν ότι σχεδόν όλοι όσοι κατέθεσαν τότε τις μαρτυρίες τους σήμερα θα είναι νεκροί. Οι περισσότεροι θα πέθαναν από καρκίνο ή άλλες παθήσεις που τους προκάλεσε η παρατεταμένη έκθεσή τους στη ραδιενέργεια. Και όμως, τίποτα σε αυτό το βιβλίο δεν σε αφήνει να πιστέψεις ότι το Τσέρνομπιλ είναι κάτι που έγινε τότε και πέρασε. Στο μυαλό

μου όλο και επιστρέφουν τα λόγια της Αλεξίεβιτς για τους μάρτυρες: «Πολλές φορές, μαγνητοφωνώντας τους, είχα την αίσθηση ότι ηχογραφώ το μέλλον».

Δεν ξέρεις πώς να αρχίσεις να μιλάς για το Τσέρνομπιλ. Δεν ξέρεις πώς να περιγράψεις τόσο ζόφο, τόσο θάνατο. «Με βασανίζει ακόμα αυτή η αλλόκοτη ιδέα - ίσως να μην είναι μόνο δική μου, ίσως να την έχω διαβάσει κάπου: Ζήσαμε την Αποκάλυψη πριν απ' όλους», λέει η Βαλεντίνα Τιμοφέγεβνα Πανάσεβιτς, σύζυγος ενός από τους εκκαθαριστές του Τσέρνομπιλ, των ανθρώπων, δηλαδή, που έσπευσαν σε διατεταγμένη υπηρεσία μετά το ατύχημα στην απαγορευμένη ζώνη για να προσπαθήσουν να ελέγξουν την κατάσταση. Κανείς τους δεν ζει σήμερα.

«Τα τηλεκατευθυνόμενα ρομπότ δεν υπάκουαν στις εντολές ή έκαναν άλλα από αυτά για τα οποία είχαν προγραμματιστεί. Τα ηλεκτρονικά τους συστήματα είχαν καταστραφεί από τη ραδιενέργεια. Τα πιο αξιόπιστα “ρομπότ” ήταν οι στρατιώτες. Τους έλεγαν “πράσινα ρομπότ” λόγω των στολών τους. Τρεις χιλιάδες εξοκίσιοι φαντάροι πέρασαν από την οροφή του αντιδραστήρα. Το φαντάζεστε;».

Μέσα από τις μαρτυρίες κάποιων εκ των εκκαθαριστών το 1996 ζούσαν ακόμα κάποιοι, αν και όλοι τους άρρωστοι και ανάπηροι- ξεπροβάλλουν μέσα σε αυτό το σκηνικό του θανάτου φωτεινές έννοιες, όπως αυτές της πατρίδας, της αφοσίωσης, της πίστης, της αυτοθυσίας. «Στο λεωφορείο για το Τσέρνομπιλ ήμασταν καμιά δεκαπενταριά έφεδρο αξιωματικοί. Μου άρεσε ο τρόπος που σκέφτονταν. Αν μας χρειάζεστε, θα πάμε. Αν πρέπει να δουλέψουμε, θα δουλέψουμε. Αν μας στείλετε στον αντιδραστήρα, θα ανέβουμε στην οροφή του», θυμάται ο ένας από αυτούς.

Άγνοια; Παραλογισμός; Ή μήπως διάθεση για προσφορά; «Έχουμε αυτή την αίσθηση του καθήκοντος που αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της ιδιοσυγκρασίας μας. Να δίνεις το παρών εκεί που υπάρχει κίνδυνος- να υπερασπίζεσαι την πατρίδα. Αλλάστε, αυτό δεν ήταν που διδάσκα τόσα χρόνια στους μαθητές μου;» παρατηρεί μία καθηγήτρια ρωσικής γλώσσας και λογοτεχνίας, που βρέθηκε να σκάβει με ένα φτυάρι τη ραδιενεργό γη κατόπιν εντολής του διευθυντή του σχολείου.

«Μη γράφετε τόσα πολλά για τα θαύματα του σοβιετικού ηρωισμού. Σίγουρα υπήρξαν κι αυτά. Πάνω απ' όλα όμως υπήρχε προχειρότητα και άγνοια. Εμάς μας έριξαν στον αντιδραστήρα λες και ήμασταν άμμος κα-

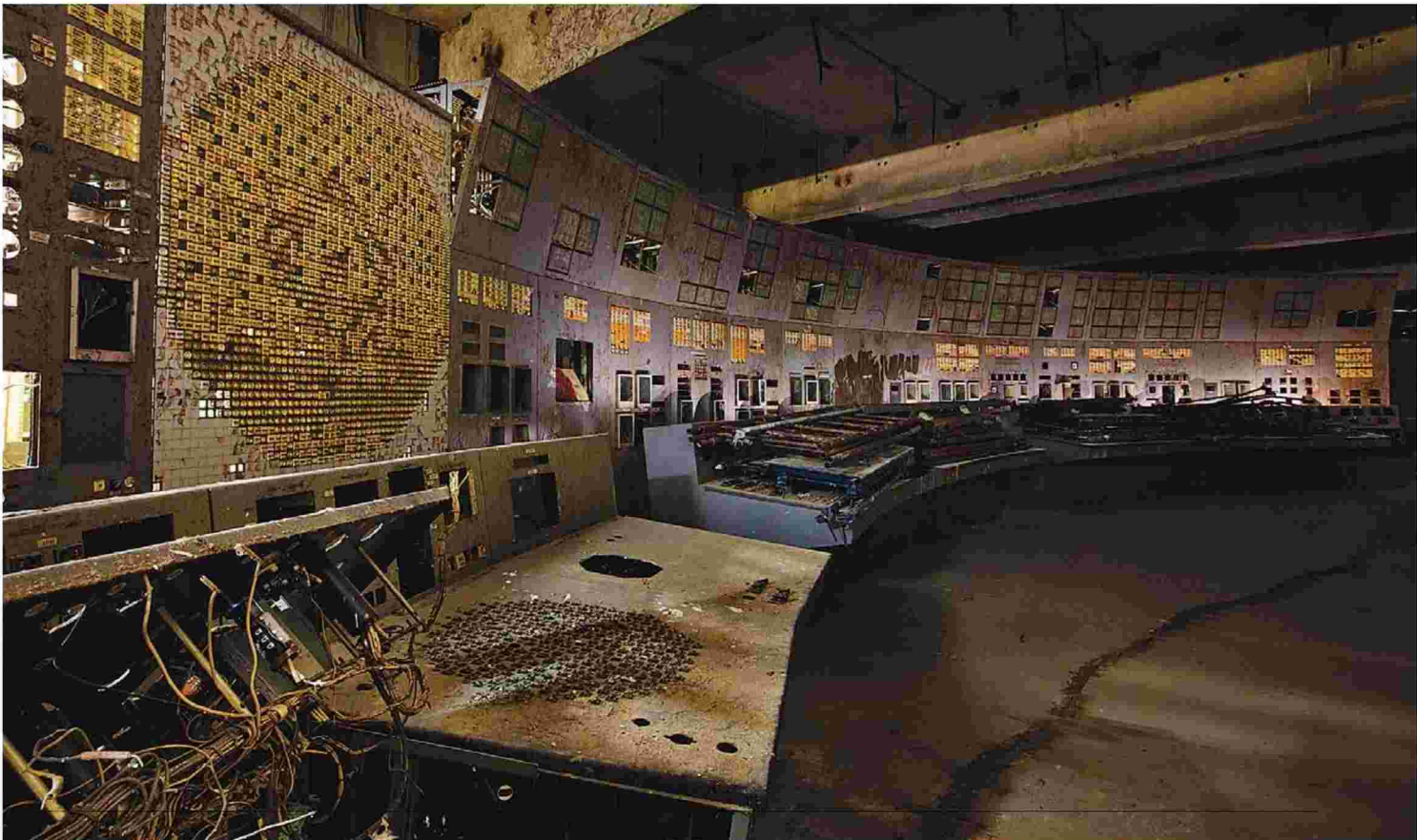
τάσβεσης», σχολιάζει ένας άλλος, συμπληρώνοντας ένα ακόμα κομμάτι στο παζλ.

Κι ύστερα, μία ακόμα μαρτυρία εκκαθαριστή: «Όταν αποστρατευθήκαμε, ανεβήκαμε στα καμιόνια και διασχίσαμε την απαγορευμένη ζώνη κορνάροντας, σαν να πηγαίναμε σε γάμο. Όταν θυμάμαι εκείνες τις μέρες, σκέφτομαι πως έχω ζήσει κάτι μοναδικό, φανταστικό. Δεν έχω λέξεις να σας το περιγράψω. Οι λέξεις δεν μπορούν να αποδώσουν αυτή την εμπειρία. Ποτέ μου δεν ένιωσα έτσι... ούτε όταν κάνω έρωτα».

Διαβάζοντας το βιβλίο της Αλεξίεβιτς ξετυλίγεται μπροστά σου ένα ολόκληρο σύμπαν. Ένας κόσμος που έμαθε να προτάσσει πάντα το «εμείς». Ένας κόσμος γεμάτος παθογένειες, αντιθέσεις και ιδανικά. Ένας κόσμος στα πρόθυρα της ολοκληρωτικής του κατάρρευσης. «Τώρα που μιλάω σκέφτομαι όλα αυτά τα “εμείς”. Σκέφτομαι πως είναι κι αυτό ένα είδος βαρβαρότητας. Πάντα λέμε “εμείς” κι όχι “εγώ”. Θα τους δείξουμε τι πάει να πει σοβιετικός ηρωισμός, θα τους δείξουμε ποιος είναι ο χαρακτήρας του Σοβιετικού. Υπάρχει όμως και το “εγώ”. ΕΓΩ δε θέλω να πεθάνω, ΕΓΩ φοβάμαι».

«Θα αναρωτιέστε γιατί πήγα στο Τσέρνομπιλ. Για το μετάλλιο; Για τα λεφτά; Ανοησίες! Δεν τα χρειαζόμουν όλα αυτά. Είχα δικό μου διαμέρισμα, αυτοκίνητο και εξοχικό... Γιατί πήγα λοιπόν; Στην πραγματικότητα πήγα γιατί θεώρησα πως ήταν μια δουλειά για αληθινούς άντρες. Οι αληθινοί άντρες φαίνονται στις επικίνδυνες αποστολές», τονίζει ένας από τους στρατιώτες που βρέθηκαν στην απαγορευμένη ζώνη. «Όταν επέστρεψα σπίτι μου πέταξα όλα τα ρούχα που φορούσα στο Τσέρνομπιλ στα σκουπίδια. Κράτησα μόνο το δίκοκο και το χάρισα στον γιο μου. Το ήθελε τόσο πολύ. Το φορούσε μέρα νύχτα. Δύο χρόνια αργότερα οι γιατροί διέγνωσαν όγκο στον εγκέφαλό του. Μπορείτε να μαντέψετε τα υπόλοιπα. Δεν θέλω να μιλήσω άλλο».

Από την αυταπάρνηση στη συντριβή, από τη νίκη στην απώλεια, από την άγνοια στη συνειδητοποίηση, από την πίστη στο κατηγορώ, από την ευτυχία στον θάνατο, από το φως στο σκοτάδι... Το χρονικό της Αλεξίεβιτς σε στροβιλίζει σε μία δίνη αντιθετικών συναισθημάτων. Σου αποκαλύπτει τη δύναμη της ζωής. Ναι, υπάρχει πολύ φως μέσα στις σελίδες του βιβλίου της Αλεξίεβιτς. Όσο κι αν ο θάνατος είναι πανταχού παρών. Όσο κι αν υπάρχουν στιγμές που αυτά που διαβάζεις δυσκολεύεσαι να τα διαχειριστείς.

METROPOLIS, Διεύθυνση: Εθνάρχ.Μακαρίου& Δημητρ.Φαληρέως 2

τηλ: 2104823977, email: metropolis@metropolisnews.gr, σελ: 59-62, επιφάνεια: 290965

«Ζούσαμε στο Πριπιάτ, δίπλα στον πυρηνικό σταθμό. Εκεί γεννήθηκα. Εκεί μεγάλωσα. Ζούσαμε στον πέμπτο όροφο μιας μεγάλης πολυκατοικίας. Τα παράθυρα είχαν θέα στον σταθμό. 26 Απριλίου. Κράτησε δυο μέρες - οι δύο τελευταίες μου μέρες στην πόλη. Το Πριπιάτ δεν υπάρχει πια. Ο,τι απέμεινε δεν είναι η πόλη που ζήσαμε», λέει η Κάτια Π. Η εντολή ήταν να εκκενωθεί το Πριπιάτ. Μαζί με την οικογένειά της πήραν το τρένο για το Μινσκ. «Μετά από λίγο μπήκε ένας άνδρας στο κουπέ: "Από πού έρχεστε;" μας ρώτησε. "Από το Τσέρνομιλ". Αμέσως σηκώθηκε ενοχλημένος κι έψαξε να βρει αλλού θέση. Οι γονείς δεν επέτρεπαν στα παιδιά τους να μας πλησιάσουν και να παίξουν μαζί μας στον διάδρομο».

Το Τσέρνομιλ σε στιγμάτιζε ανεξίτηλα. «Ο γιος μου ήταν ο μόνος μαθητής από το Τσέρνομιλ στην τάξη του. Όλοι τον φοβόντουσαν και τον αποκαλούσαν "πυγολαμπίδα"». Παιδιά ποτισμένα από ραδιενέργεια. Παιδιά που ακτινοβολούσαν σαν μικροί πυρηνικοί αντιδραστήρες. Παιδιά, που οι μετρητές Γκάιγκερ έδειχναν κόκκινο μόλις τα πλησίαζαν. Παιδιά που μπαινόβγαιναν στα νοσοκομεία. Παιδιά που είχαν κάνει τον θάνατο, φίλο τους. «Κάποτε πίστευα πως δεν θα πεθάνω ποτέ. Τώρα όμως ξέρω πως δεν είναι αλήθεια. Στον ίδιο θάλαμο μ' εμένα ήταν ένα αγόρι. Το έλεγαν Βάντικ Κορίνκοφ. Μου ζωγράφιζε πουλιά και σπίτια. Πέθανε. Δεν φοβόταν να πεθάνει. "Απλά κοιμάσαι για πολύ καιρό και δεν ξαναξυπνάς", έλεγε».

Και ύστερα μια ζωγραφιά... Μια παιδική ζωγραφιά. «Ενας πελαργός περπατούσε σ' ένα κατάνυρο χωράφι. Και από κάτω η λεζάντα: "Κανείς δεν είπε στον πελαργό τι να κάνει"». Το πιο παράξενο, βέβαια, σε όλη την περιοχή της απαγορευμένης ζώνης είναι ότι λίγο καιρό μετά δεν υπήρχε ούτε ένα κατάνυρο χωράφι. Όλα ήταν όπως παλιά. «Μερικές φορές, ξέρετε, κλείνω τα μάτια, περπατάω στους άδειους δρόμους του χωριού και μιλάω: "Πώς μπορείτε να μιλάτε για ραδιενέργεια", τους λέω, "όταν οι πεταλούδες πετούν και οι μέλισσες βουίζουν; Όταν ο Βάσκα πιάνει ποντίκια;"» λέει κλαίγοντας ένας από εκείνους που αρνήθηκαν να εγκαταλείψουν το σπίτι τους.

«Περάσαμε ολόκληρο πόλεμο χωρίς να κουνήσουμε από εδώ. Και τώρα έρχεται αυτή η ραδιενέργεια να μας διώξει από τα μέρη μας. Αποκλείεται! Ημασταν έτοιμοι να βγούμε στα δάση προκειμένου να μη μας διώξουν από τα μέρη μας. [...] Ακόμη κι αν είναι δηλητηριασμένη η γη από τη ραδιενέργεια, δεν παύει να είναι η πατρίδα μου. Πουθενά αλλού δεν είμαστε τόσο χρήσιμοι. Κάθε πουλί αγαπά τη φωλιά του».

Κι αυτοί που έφυγαν δεν το ξεπέρασαν ποτέ. «Μας έδωσαν καινούργιο σπίτι. Πέτρινο. Στα επτά χρόνια που κατοικούμε εδώ δεν έχουμε καρφώσει ούτε μια πινέζα στον τοίχο. Μας είναι τόσο ξένο».

Τον πρώτο καιρό εξαφανίστηκαν τα πουλιά, πέθαναν ζώα, κάηκαν τα σκαθάρια... Υστερα όλα ξαναγύρισαν. Όπως παλιά. Η γη ξανάνθισε. Όμως ο θάνατος είχε απλώσει το πέπλο του παντού. Σε όλο αυτό το πανέμορφο σκηνικό που ακτινοβολούσε. «Είδα μια ανθισμένη μηλιά κι άρχισα να την κινηματογραφώ», διηγείται ένας εικονολήπτης που πήγε στην απαγορευμένη ζώνη για να κινηματογραφήσει τη ζωή εκεί λίγα χρόνια μετά το ατύχημα. «Οι μέλισσες βουίζουν γύρω από το δέντρο, τα άνθη ήταν λευκά - το χρώμα της χαράς. Μηροστά μου οι άνθρωποι δούλευαν στα ανθισμένα περιβόλια τους, αλλά εγώ ένιωθα ότι κάτι μου διαφεύγει. Κάτι δεν πήγαινε καλά... Και ξαφνικά κατάλαβα. Δεν υπήρχαν μυρωδιές. Τα δέντρα ήταν ολάνθιστα, αλλά τα άνθη τους δεν μύριζαν. Πολύ αργότερα έμαθα ότι ο οργανισμός αντιδρά στην προσβολή από υψηλή ραδιενέργεια μπλοκάροντας κάποια όργανά του».

Πώς να παλέψεις τον θάνατο όταν όλα σου φωνάζουν «ζήσε!»; Πώς να πιστέψεις στο σκοτάδι μπροστά σε ένα τόσο φωτεινό σκηνικό; «Όταν ήμουν παιδί έζησα τον αποκλεισμό του Λένινγκραντ. Δεν έχει καμία σχέση. Ζούσαμε τότε σαν να βρισκόμασταν στην πρώτη γραμμή, κάτω από συνεχείς βομβαρδισμούς. Και γνωρίσαμε την πείνα για πολλά χρόνια. Τότε οι άνθρωποι υποχωρούσαν στα ζώδια ένστικτά τους. Εδώ, όμως, βγαίνεις στον κήπο σου κι είναι όλα ανθισμένα», σχολιάζει ένας από τους κατοίκους.

Και ένας άλλος συμπληρώνει: «Η ζωή ξαναβρήκε τον ρυθμό της - όργωμα, σπορά, συγκομιδή. Είχαμε βιώσει κάτι απίστευτο και μετά συνεχίσαμε να ζούμε όπως πρώτα. Το να αρνηθείς να φας αγγουράκια από τον κήπο σου ήταν κάτι πολύ σοβαρότερο από το ατύχημα».

Τώρα πια κανείς δεν ζει. Αυτή η σκέψη στροβιλίζεται όλη την ώρα στο μυαλό μου. Η Κόλαση έβαλε τα καλά της, ντύθηκε Παράδεισος και τους ξεγέλασε... «Αναρωτιέμαι γιατί γράφονται τόσα λίγα για το Τσέρνομιλ. Γιατί οι συγγραφείς μας επιμένουν να ασχολούνται με τον πόλεμο και τα στρατόπεδα συγκέντρωσης και δεν ασχολούνται με αυτό», απορεί ο Εβγκένι Αλεξάντροβιτς Μηρόβκιν, καθηγητής στο Πανεπιστήμιο του Γκόμιελ. Κι ύστερα δίνει την απάντηση μόνος του: «Δεν ξέρουμε πώς να χειριστούμε αυτόν τον τρόπο. Δεν έχουμε την ικανότητα. Γιατί απλούστατα δεν μπορούμε να το συγκρίνουμε με οποιαδήποτε άλλη ανθρώπινη εμπειρία ή με οποιαδήποτε άλλη στιγμή της ανθρώπινης ιστορίας».

Θλίψη, ατέλειωτος πόνος, αναπάντητα γιατί, αμέτρητος θυμός. «Θα πρέπει να λογοδοτήσουν οι υπεύθυνοι για το Τσέρνομιλ κάποια μέρα... Θα γίνει κι αυτό, όπως έγινε και για το 1937. Ακόμη και μετά από πενήντα χρόνια. Ακόμη κι αν οι υπεύθυνοι έχουν γεράσει ή έχουν πεθάνει. Γιατί είναι εγκληματίες! Πρέπει να σώσουμε τα στοιχεία, τις αποδείξεις. Θα μας χρειαστούν!» φωνάζει ένας.

Και τι μένει; Στο τέλος, τι μένει; Η αγάπη. Μόνο η αγάπη. Μόνο αυτή μπορεί να σηκώσει τείχη μπροστά στον θάνατο. Μόνο αυτή μπορεί να τον παλέψει στα ίσα. Οι φυσικά για να τον νικήσει βιολογικά. Αλλά για να τον νικήσει μέσα μας.

«Τον αγαπούσα! Δεν ήξερα τότε πόσο πολύ τον αγαπούσα! Ημασταν νιόπαντροι. Περπατούσαμε χέρι χέρι στους δρόμους. Μ' έπαιρνε αγκαλιά, μ' έσφιγγε, με φιλούσε. Οι διαβάτες χαμογελούσαν», λέει η Λουντμίλα Ιγκνατένκο, σύζυγος του αποθανόντος πυροσβέστη Βασίλι Ιγκνατένκο, που ήταν από τους πρώτους που έσπευσαν στο εργοστάσιο του Τσέρνομιλ για να σβήσουν τη φωτιά στον αντιδραστήρα. Λίγες ώρες μετά τον συνάντησε στο νοσοκομείο. «Βασένκα, τι πρέπει να κάνω;». «Φύγε από δω, φύγε! Έχεις παιδί στην κοιλιά σου!». Ήταν έγκυος. Δεν έφυγε όμως. Είπε ψέματα στους γιατρούς και έμεινε. «Πώς μπορούσα να τον εγκαταλείψω;».

«Δεν πρέπει να ξεχνάτε πως αυτός που έχετε μπροστά σας δεν είναι ο σύζυγός σας, ο άντρας που αγαπάτε, αλλά ένα ραδιενεργό αντικείμενο με υψηλή δόση μόλυνσης. Μην αυτοκαταστρέψετε! Δώστε μια ευκαιρία στον εαυτό σας!» την προειδοποίησε μία νοσοκόμα, αλλά εκείνη δεν άκουγε κανέναν. «Τον αγαπούσα! Πόσο πολύ τον αγαπούσα!».

Δεκατέσσερις μέρες άντεξε ο Βάσια. Δεκατέσσερις μέρες, κατά τη διάρκεια των οποίων σχεδόν αποσυντίθετο ζωντανός. «Οι βλεννογόνοι αποκολλούνταν σε στρώματα, με τη μορφή λευκωπών μεμβρανών. Στα λευκά σεντόνια αποτυπωνόταν το σχήμα του προσώπου του. Μπλε, κόκκινα και γκριζωπά κομμάτια από το κορμί του». Κι εκείνη εκεί. Σταθερά στο πλευρό του. Δυο μήνες μετά γέννησε ένα κοριτσάκι. «Φαινόταν υγιές. Αποδείχθηκε όμως πως έπασχε από κίρρωση του ήπατος. Οι μετρήσεις στο ήπαρ έδειχναν 28 κιουρί. Τέσσερις ώρες μετά με πληροφόρησαν πως το κοριτσάκι μου ήταν νεκρό».

Δεν την άφησαν καν να το αγγίξει. Ούτε τον Βάσια όταν πέθανε. Τους θάψανε μαζί. Οποτε πήγαινε στο νεκροταφείο έπαιρνε δύο ανθοδέσμες. Μία γι' αυτόν και μία για εκείνη. Γράφω «πήγαινε», γιατί είμαι σίγουρος ότι η Λουντμίλα Ιγκνατένκο -ήδη χτυπημένη τότε από εγκεφαλική αιμορραγία- δεν ζει σήμερα. Όμως τα κατάφερε. Η αγάπη νίκησε. «Κανείς δεν θέλει να αντικρίσει τον τρόπο. Όμως εγώ σας μίλησα μόνο για την αγάπη. Για το πόσο αγάπησα...».